

ÕPPEREIS HOLLANDISSE, GRÖNINGENI PIIRKONDA

26.04. – 02.05.2010 toimus Tartumaa Arendusseltsi õppereis Hollandisse, **Gröningeni** piirkonda. Eestlaste vastuvõtu eest seisis hea Ida-Gröningeni LEADER tegevusgrupi projektijuht **Rene Perton**, tegevjuht **Cor Eenkema** ning **Rob Heilijgers** (vt <http://www.leadroostgroningen.nl/>).

Ida-Gröningeni LEADER tegevusgrupi piirkonnas elab 152 000 elanikku, ala hõlmab 7 omavalitsust ning 3 alampiirkonda, millest igal on oma struktuur, administratiivkeskus ning erinev elulaad:

- **Veenkolonien** – noored põllumajandus- ja loodusmaastikud, uued kanalid, endine turbapiirkond;
- **Westerwolde** – metsade ning ajalooliste kindluste piirkond, kus kanaliseeritud jõgedele antakse tagasi nende endine looduslik säng ja rajatakse matkarajad, liivapiirkond;
- **Oldambt** – tugev põllumajandus (eriti teraviljakasvatus), jõukad talud, savipiirkond.

Õppereisi seltskond külastas Gröningenis asuvat hansapoodi (vt www.hethanzehuis.nl), kus müüdi endistes hansalinnades vähemalt sada aastat tagasi alustatud väikeste pereettevõtete tooteid. Firma ise on tegutsenud kaheksa aastat, kuid turistidele kergesti ülesleitav väike poeke on oma ukсед avanud kolm aastat tagasi.

Gröningeni piirkonna taluhooned nägid tegelikult välja nagu meie mõisad. Kõnealuses piirkonnas tegeldi varasemalt loomakasvatusega, kuid 18.-19. sajandi vahetusel levis seal katk, mille tagajärjel surid nii inimesed kui ka loomad. Paraku põhjustas järjekordse katkupuhanu asjaolu, et loomad sõid rohtu, mis oli kasvanud maha maetud loomade haudadele – seetõttu lõpetati piirkonnas loomapidamine ja alustati teraviljakasvatusega.

1850-ndatel aastatel tõi teraviljakasvatus piirkonda sellise rikkuse, mis võimaldas ehitada uhkeid häärbereid ning kõrgeid kõrvalhooneid. Täna on need võimsad kompleksid vahel probleemseteks osutunud, sest hoonetele tuleb leida uus otstarve. Üks selline taluhoone koos hektari maaga oli hinnaga 1,3 miljonit eurot ka müügis. Võrdluseks - tavalise põllumaa hektari hind on 35 000 eurot ning elamumaa ruutmeetri eest küsitakse 300 eurot.

Ühes ja teises kohas hakkasid piirkonnas silma 300-400 aasta vanused kalmistud, mille taastamise ja säilitamisega tegeletakse. Vanad kalmistud on otseku arhiiviks suguvõsaurijatele. Ristid kannavad huvitavat tähenduslikku sümbolikat, millele nüüd seletust otsitakse. Hollandis tänasel päeval enam niisuguseid vanu kalmistuid ei teki, sest pärast 20 aastat maisest elust lahkumist võib juba peale matta.

Winschoteni väikelinna 17. sajandist pärinevas tuuleveskis asuv Ida-Gröningeni LEADER tegevusgrupi kontor oli muljetavaldav oma funktsionaalsuses. Linnaelanike ja külastajate rõõmuks pannakse nädalalõppudel veskitiivad pöörlema ning läheb lahti jahu jahvatamiseks. Ja selleks, et töö tuulepuudusel seisma ei jääks, kulutati üheksa aastat tagasi miljon eurot ning lisati veskile kaks alumist korrust.

Ühe suurema LEADER projektina (toetus projektile oli 333 000 eurot) rajati endisse eelmise sajandi alguse rongide parandustöökotta teatrisaal ning noorte loomekeskus, mille iseloomustamiseks võib öelda, et kõik on võimalikult multifunktsionaalne. Projekt oli ajendatud vajadusest leida vana linnateatri lammutamise tõttu teatrile ajutine asenduspaik. Ehitusel seati üheks tingimuseks, et vanast teatrist pärinevaid materjale ja vahendeid kasutatakse võimalikult suures ulatuses (toolide aluspõrand, eesriided, tualetid, ukсед jne).

Hoone kulud maksab kohalik omavalitsus, tantsu-, muusika- ning näitlemistundide eest maksavad

osaliselt nii koolid kui ka sponsorid.

Veendami (vt www.veendam.nl) linnapeaga kohtumine toimus eriliselt väarikas, sepslühtrite ning endiste linnapeade fotodega kaunistatud raekoja saalis. Linnapea andis põhjaliku ülevaate piirkonnast. Selgus ka, et Groningeni piirkonnas on töötus oluliselt suurem kui mujal Hollandis – 9%.

Kunagi oli piirkonnas üheks oluliseks ressursiks turvas, mida kaevandati käsitsi, osa sellest jõudis laevadega isegi Riia linna; piirkonnas hakati kasvatama kartulit (tärglise ja kartongi valmistamiseks) ja teravilja. Arenemas on aga uued tööstusharud – Holland on Euroopas suurimad maagaasi tootjad.

Piirkonna soolalademed pärinevad kaugete aastate tagusest ürgmerest. Ühte Veendami soolakaevandusse rajatakse tervisele kasulik soolajärv ning teise gaasihoidla. Soolajärv saab olema tõmbenumbriks spa-turismile ning hotellindusele. Magneesiumkloriid on piirkonnas nii puhas, et seda saab kasutada kosmeetika- ning keemiatööstuses. Looduslik temperatuur järves saab olema 37 kraadi.

Gaasihoidlas pressitakse gaas mahutitesse ning müüakse Euroopasse. Lisaks rajatakse võrgustik gaasi transpordiks, mis läheb maksma 700 000 miljardit eurot. Maagaasi- ja soolaäri laiendamiseks kasutatakse kõikvõimalikke toetusi. Tulevikus on plaanis hakata energiat tootma surveõhu baasil. Ettevõtluse arendamisel teevad era- ja avalik sektor tõhusat koostööd – raskematel aegadel on riik oluliselt toetanud pikaajaliste programmidega ettevõtlust.

Veendami linnapea unistus aastaks 2020 – Veendam on elamisväärne, majanduslikult arenenud, ettevõtjaid toetav, hea elukvaliteediga kaunis parklinn. Selle saavutamiseks on kasutada neli olulist tegurit: julgus, läbipaistvus, jätkusuutlikkus ja tegutsemine.

1901. a ehitatud esimeses SEJ, nn endises „Turbajaamas“, toodeti veel 1950-ndateni energiat turba põletamisega. Täna on hoone praktiliselt ümber ehitatud töötubadeks kunstiharrastajatele - loomemajanduskeskuseks. Hoones on seotud vana ja uus, kasutatud suletud ja avatud pindu. Loomemajanduskeskuses tegutsevad hetkel keraamikatöökoda ja sepikoda, pakutakse kunstirentimise teenust. Keskus teeb koostööd kooliga, tulevikus on plaan laiendada naabruses olevate rendimajade arvel.

Järgmised kaks ettevõtjat ei jätnud oma nutikuses ja filigraanses koostöös kedagi külmaks. **Henk Doornbosil** on juba kolmandat põlve köögiviljakasvatusega (kasvatatakse sparglit, maasikad, kartulit, talus on 17 töötajat) tegelev väike perefarm. Bioenergiatootjal jäi soojus üle ning köögiviljakasvataja suunas selle torusid mööda sparglile kasvukütteks. Hollandis on küll neid, kes põllusoojaks maagaasi kasutavad, kuid kõnealune talu on ainuke, kel võimalus biogaasi maakütteks kasutada.

Henk Doornbosil on köetavat spargliala 1,5 hektarit. Soojatorud (temperatuur ca 36 kraadi), mille kohal on kõrged sparglipeenrad, on põllul paigaldatud 10 cm sügavusele. Esimene saak saadakse 20. märtsil, mil spargli turuhind on tavahooajaga võrreldes 3-4 korda kõrgem, vastavalt 16,5 eurot märtsis ja 5-6 eurot mai algul. Käimas on viies kasvuaasta, sparglit saab ühel pinnal kasvatada 8-10 aastat järjest.

Maasikakasvatuses oli talus kasutusel korjajasõbralik kasvatusmeetod. Turbakotid koos maasikataimedega olid tõstetud nii kõrgele, et korjamisel kummardama ei peaks. Vett ja toitained maasikataimedele doseeritakse arvuti abil. Talveks tõstetakse taimedega turbakotid maha ning kaetakse kinni.

Maasikate korjamise hooaeg kestab 1. juunist kuni 15. augustini, siis peetakse paar nädalat puhkust ning lõpuks algab talus kartulivõtuaeg. Sparglipõldudel arvestatakse talus palka 15 senti kilogrammi kohta. Maasika puhul käib palgaarvestus tunnitasu alusel, et õrnade marjade korjamisel kiirustama ei peaks. Maasikate korjamisel kasutatakse ka laste abi. Tunnipalga suurus on 8-10 eurot.

Selleks, et töö veel lihtsam oleks, on tallu ostetud kaks masinat – sparglikoorija, mis maksis 25 000 eurot ning –sorteerija, hinnaga 75 000 eurot. Viimane masin jaotab sparglid apteekritäpsusega erinevatesse kvaliteediklassidesse pikkuse, värvuse ja kõveruse alusel. Küsimusele sparglisorteerija tasuvusaja kohta vastas noor peremees naerdes, et tema on siis vast 65-aastane, kui see masin end tagasi on teeninud.

Bioenergia tootja on pidanud viimase aasta jooksul oma tasuvusarvestused ümber vaatama. Jaam rajati 2007. aastal ja selleks kulus 6 miljonit eurot. Energia müügihind ei ole fikseeritud ning on viimasel aastal kukkonud kaks korda. Algul loodeti kulud tasa saada kaheksa aastaga, kuid tänases majandussituatsioonis kulub selleks 30 aastat.

Lastest ja koolist. Hollandis kestab emapuhkus 16 nädalat, seejärel saab lapse viia lastehoidu. Algkooli minnakse juba 4-aastaselt, pärast algkooli minnakse põhi- või keskkooli. 12-13 aastasel võib valida juba ametikooli. Kolme võõrkeelt (prantsuse, saksa ja inglise keelt) hakatakse õppima juba esimestes klassides. Hollandis on koolisüsteem jagatud kolmeks piirkonnaks, kus on erinevad kooliaasta alguse ja vaheaegade ajad.

2003. aastal avati Hollandis nõ „kompuuterkool“, milles osaliselt kasutatakse Daltoni pedagoogika põhimõtteid. See kool on riigi poolt toetatud nagu iga tavalinegi kool (Hollandis on tasulised ainult kristlikud koolid). Selles erilises loovuskoolis õppis 60 õpilast. Võtmesõna laste õpetamisel oligi LOOVUS, kõikjal ja kõiges. Hollandi koolides on tavapäraselt 100-150 õpilast ning koolivõrk on tihe.

Piirkonda on rajatud **Oldambti järv** ning selle ümber uuselamurajoon „**Blauwestad**“ (vt www.blauwestad.nl), kuhu on planeeritud 1500 elamut. Tehisjärve projektiga alustati 2003. aastal ning juba kahe aasta pärast hakati vett järve laskma. Järve täitmiseks kulus 14 miljardit liitrit puhastatud vett. Praeguses kolme-nelja aasta vanuses 1,5 m sügavuses järves on juba hulk kalu ning taimi. Järve ümber on hoogsalt arendama on hakatud kalaturismi ja purjetamist. Rajatud on kaunis liivarand ja sadamad. Uued elamud asuvad nõnda veepiiril, et igal majal on oma ligipääs veele. Huvi kinnisvara vastu on täna langenud ka Hollandis - kui algul oli uuselamurajoonis iga maja kohta 8-10 huvilist, siis nüüd tuleb tegeleda tõsiselt kinnisvaraarendusega, et uusi omanikke leida.

Galerii. Ühes piirkonna talus tegeldakse lisaks põllumajandusele ka kunstiga – mees peab talu ning naine on kunstnik (vt www.degroningerkroon.nl). Galerii, mis oli esialgu ainult perenaise maalide tarbeks, rajati 2003. aastal. Kõrvalmajja galeriid kohandada ei lubatud, vaid selleks tuli uus hoone ehitada. Kalli investeeringu tõttu otsustati galeriis eksponeerima hakata ka teiste kunstnike töid. Galerii vahelduvad järjepidevalt temaatilised näitused. Meie saime nautida näitust „Puude jõud“. Sissepääsu eest raha ei küsita ning tulu teenitakse kunsti müügist. Kaunid ehted võlusid meie reisiseltskonna naisi nõnda, et oma osa galerii materiaalsesse kestmissesse jätsime meigi.

Taluhoones asub ka muuseum, kus saime esimest korda näha hollandlaste omapärast kappvoodit. Ega need voodid pikad olnud, nii 1,60 m, sest magati poolpüsti, et hing välja ei läheks. Horisontaalis lebasid ju ainult surnud. Kappvoodi hoidis aga hästi sooja. Kui peres oli lapsi rohkem, siis suuremad magasid vanemate voodi all ning mõni pisem ema-isa kaisus. Amsterdamis

Rembrandti majamuuseumis saime kunstniku magamistoas samasugust kappvoodit näha.

Tore idee galeriist - Hollandi kunstiõhtusöögid gurmee keraamikalt. Õhtusöögi lõppedes saab taldriku kaasa võtta ning nõnda on tekitatud uhke turismi tõmbenumber.

Kunstnik **Maya Wildevuuri** (vt www.mayawildevuur.nl) imposantset kuju, üliuhket soengut ja kauneid maale ei ole võimalik unustada. Juba täna väga kuulus ning tuleviku van Gogh, nagu hollandlased teadsid ennustada.

Piirkonnas tegutseb piirkonna ettevõtjaid ühendav ja üksteist toetav võrgustik „Blauwe Lint“ (Sinine lint) (vt www.blauwelint.nl), kuhu kuulub praegusel hetkel 25 ettevõtjat. Võrgustiku liikmeid ühendab lisaks ühisele jalgrattateele, lipule ja trükisele ka ühised eesmärgid piirkonna turundamisel. Meie seltskond sai ka golfirajal käe valgeks – nii palle vette lennutades kui oma õnnestunud löökidest rõõmu tundes (vt <http://www.huningasheem.nl/>).

Reisi kõige peenem õhtusöök oli endises nn talumajas. Kaunist inglise stiilis aeda hooldab igal nädalavahetusel 10 vabatahtlikku. 1558. aastal valminud hoones pole enam endisi omanikke (hoonet haldab sihtasutus), kuid nende pärandit uhkete ruumide ja säilinud ajalooliste esemetega saime siiski imetleda.

Kolmanda õppereisi päeva lõbusaima tervitusega võeti meid vastu **vanadekodus. Frits von Kordelaar** oli palju vaeva näinud ning meie auks lätikeelse tervituse selgeks õppinud. Algul ei osanudki selle üllatusega kohe midagi pihta hakata, kuid seejärel oli kõigil mõnusalt lõbus, tervitajal endalgi.

Eakate inimeste eest hoolitsemisele pööratakse Hollandis palju tähelepanu. Oluline on jõuda abivajajateni. 1995. asutati organisatsioon, mis rajas päevakeskused ja küladesse abivajajatele nõ

punktid, et kiirelt reageerida tekkinud probleemidele. Pensionile jäädakse 65 aastaselt ja arvatakse, et seda piiri tõstetakse tulevikus veelgi.

Bourtange (vt www.bourtange.nl) – 1583. aastal Hollandi sõjaväe poolt võitluseks hispaanlastega ehitatud kindlusvallid, mis on täheksjulised kaitstuse suurendamise eesmärgil. Ümbruskonnas on kokku 24 sarnast kindlust, kuid Bourtange on neist suurim. Bourtange kindlusvallid on rekonstrueeritud 1970-ndatel ning aastas külastab seda 250 000 turisti. Suviti mängitakse seal maha nii mõnigi näitemäng endistest võidukatest lahingutest.

Tutvusime veel ühe piirkonna ettevõtjate võrgustikuga (15 liiget), kes on suuna piirkonna arendamises võtnud loodusturismile. Ära ei unustata inimese keskkonnaalast harimist paigutades matkarajale põnevat lugemist. Meie teele jäid põhjaveetaseme näidik, poeetide trepp ning loodusteater. Koostööd tehakse teiste võrgustike ja kohalike omavalitsustega ning kuna Saksamaa piir on lähedal, siis ka sealsete ettevõtetega. Kohalik omavalitsus loob pinnast ettevõtluse arenguks, arendab infrastruktuuri ning kujundab poliitikat tuleviku tarbeks. Parimaks turunduskanaliks pidasid ettevõtjad kvaliteeti ning külalislahkust ja alles seejärel tuli internet, sihtgrupiteadlikkus, trendid jne.

Õppereisi lõpus arutlesime reisil saadud oluliste õppimiskogemuste üle. Leidsime, et meil on hollandlastelt palju õppida:

- kohaliku ressursi täielik ärakasutamine;
- oskus ühisosa leida;
- probleemide lahendamise oskus – tulevikku vaadates;
- naaber on partner, mitte konkurent;
- julgus unistada ja olla optimistlik.

Samuti mõtlesime, mida õpitust saaksime Tartumaal rakendada:

- eri tasandite koostöö,
- eristume ja arendame brände;
- positiivsuse levitamine;
- oma tugevuste kasutamine.